

УДК 728.3(497.11 Лесковац)

doi 10.46793/LZ-LIV1.293GI

ОРИГИНАЛАН НАУЧНИ РАД

Примљен: 05. 08. 2024.

Прихваћен: 16. 09. 2024.

Јелена Д. Гачић Иванов*

истраживач сарадник

Филозофски факултет Универзитета у Београду

АРХИТЕКТУРА ПАЛАТЕ ПОПОВИЋ ТОНКИЋ У ЛЕСКОВЦУ

Апстракт: Палата индустријалца Милана Поповића Тонкића заузима истакнуто место у градитељском наслеђу Лесковца. Реализована је 1937. године у виду монументалне угловнице мешовите стамбено-пословне намене, од стране београдског архитекте Мише Манојловића. Након више деценија од последњих историографских доприноса, неопходно је ревидирање постојећих тумачења и спровођење нових анализа о стилском склопу фасаде, појединачним детаљима, унутрашњем простору, специфичном међуодносу пројектанта са наручиоцем, питањима заштите и интервенција реконструкције услед промене власништва. Отуд ово истраживање има за циљ да контекстуализује палату Поповић Тонкић у феноменолошке и стилске аспекте српске стамбене архитектуре међуратног раздобља.

Кључне речи: палата, Поповић Тонкић, Лесковац, Миша Манојловић, Исак Азриел, стамбена архитектура, академизам

*

Просперитетни развој Лесковца, који започиње ослобођењем од турске владавине 1878. године, доживљава процват у периоду између два светска рата (1918–1941). Постојање текстилних предузећа, штофара, стругара, штампарија, фабрика, новчаних завода и банака, донело је граду епитет *српски Манчестер* почетком 20. века¹ Статус привредног, индустријског и културног средишта био је пропраћен интензивном градитељском делатношћу, подразумевајући процес промене Лесковца из оријенталне чаршије у савремени европски град са дефинисаним централним језгром.² На осмишљавању јавних здања, сакралних монумента, меморијала и стамбених објеката су ревносно деловали аутори из Београда (Бранислав Којић и Бранислав Маринковић); из Лесковца, школовани у

* jgacic@orion.rs

¹ Драгољуб Трајковић, *Из нашег Манчестера*, Београд, 1953, 39.

² Александар Кадијевић, Срђан Марковић, *Градитељство Лесковца и околине између два светска рата*, Лесковац, 1996, 8.

Београду (Бранислав Тасић и Душан Јакшић), као и свестрани емигранти из Русије (Василије Андросов и Григорије Самојлов).³

Урбанистичка и архитектонска трансформација су биле подржане од стране средњег и вишег слоја грађана, претежно имућнијих трговаца,

Сл. 1. Главно pročеље палате Поповић Тонкић на углу Булевара Ослобођења 12 и Улице 11. октобра 2 (фото: С. Иванов, 2024.)

занатлија, индустријалаца, инжењера, лекара и припадника слободних професија који су већ почетком двадесетих година 20. века изградили раскошније куће од тврдог материјала.⁴ Од 1923. године, када је реализована троспратница индустријалца Трајка Ђорђевића Кукара, у становништву се усталио колоквијални назив *палата* за сваку вишеспратну грађевину.⁵ По својој монументалности, градотворности и слојевитости издваја се управо репрезентативна палата на углу Булевара ослобођења 12 и Улице 11. октобра 2 (сл. 1), коју је 1937. године саградио чувени лесковачки индустријалац Милан Поповић Тонкић (сл. 2).

Он је био син Антонија Тонке Поповића, једног од зачетника текстилне индустрије у Лесковцу. Како је почетком девете деценије 19. века Србија увела царину на увоз гајтана, Антоније Поповић се удружио са лесковачким трговцима Глигоријем Горчом Јовановићем, Димитријем Митом Теокаревићем и Проком Митићем како би започели

³ Звонимир Шимуњец, Мира Ниношевић, Верољуб Трајковић, *Златно доба Лесковца 1918-1941*, Лесковац, 2015, 14.

⁴ Перица Хаци-Јованчић, *Европеизација Српског Манчестера 1918-1941*, Београд, 2010, 34-35.

⁵ Др Живан Стојковић, Ненад Кражић, *Лесковац: време прошло – време садашње*, Лесковац, 1989, 24.

самосталну производњу. Ангажовали су Стевана Бојицова који је донео машине за предење гајтана, складиштене у воденици села Стројковце. Тако је 1884. године основана фабрика вуненог гајтана коју су водили под називом Антоније Поповић и компанија.⁶ Од краља Милана Обреновића и надлежних из Министарства народне привреде су добили повластице у виду ослобађања од царина.⁷ Успешно пословање наставило се и 1895. године, када је Антоније Поповић самостално основао прву српску фабрику вунених тканина у Лесковцу. Међутим, најава потписивања трговинског уговора између Србије и Бугарске о увожењу гајтана довела је до банкрота фабрике и његове трагичне смрти.⁸ Посао су наследили синови Милан и Петар Поповић, који су очево скраћено име претворили у презиме Тонкић и придодали га уз постојеће.⁹ Заједно са Глигоријем

Сл. 2. Фотографија Милана Поповића Тонкића из тридесетих година 20. века (фото: Le Film Leskovac)

Јовановићем иступају из прве лесковачке фабрике вунених тканина, те од Мике Јовановића откупљују његову гајтанару са млином у Грделици и 1904. године образују модерну фабрику вунених тканина, гајтана и плетива Јовановић, Поповић и компанија.¹⁰

Попут многих добростојећих припадника буржоаске класе тог времена, Милан и Петар Поповић Тонкић су стечени капитал улагали у некретнине. Петар је имао кућу са фонтаном испред улаза и пространом баштом, која је срушена после ослобођења.¹¹ Милан Поповић Тонкић је на земљишту свог оца уклонио стару породичну кућу како би подигао нову, велелепну грађевину. Осим проширења и употпуњавања уског земљишта, откупио

⁶ Драгољуб Трајковић, „О почецима лесковачке текстилне индустрије”, *Лесковачки зборник*, 7, Лесковац, 1967, 157.

⁷ Сергије Димитријевић, *Почеци модернизације лесковачке привреде*, Лесковац, 2003, 180–181.

⁸ Aleksandar Stojanović, <http://www.jugpress.com>

⁹ З. Шимунец, М. Наношевић, В. Трајковић, *н.д.*, 31; Милан (1880–1941) и Петар (1884–1943) Поповић Тонкић су сахрањени на Светоилијском гробљу у Лесковцу, у непосредној близини Цркве Светог Илије на брду Хисар. Гробницу је пројектовао познати београдски архитекта Бранислав Маринковић: Заоставштина Бранислава Маринковића.

¹⁰ Др Сергије Димитријевић, *Историја Лесковца и околине (1918 – 1928)*, Лесковац, 1983, 166

¹¹ Драгана Стојковић, „Архитектура палате Милана Поповића – Тонкића у Лесковцу”, *Лесковачки зборник*, 43, Лесковац, 2003, 209–210.

је суседни плац на коме се налазило стовариште старог гвожђа и кафана „Жишић”.¹² Пројекат палате је осмислио архитекта Миша Манојловић (Београд, 1901 – Београд, 1941), на чије самостално ауторство упућује мермерна плочица постављена на угаоном делу испод излога некадашње кафане, следеће садржине: *Пројектант инж. Миша Манојловић овлашћени архитекта*.¹³ Миша Манојловић потиче из старе, угледне породице сефардских Јевреја. Основну и средњу школу је завршио у Београду, а после Првог светског рата је студирао на архитектонском одсеку београдског Техничког факултета, где је дипломирао почетком 1928. године.¹⁴ Познанство Мише Манојловића са архитектом Исаком Азриелом (Београд, 1903 – после 1949) које датира из јеврејске заједнице и њиховог стручног боравка у Берлину резултирало је оснивањем заједничког пројектантског бироа у Београду.¹⁵ Градитељски фонд Београда су обогатили значајним јавним и стамбеним грађевинама, примењујући принципе актуелне модернистичке естетике.¹⁶

Стамбено-пословна палата Поповић Тонкић у свом коначно изведеном облику садржи подрум, приземље, три спрата и поткровље. Основна шема организације плана решена је као хомогени склоп двотрактне основе са унутрашњим двориштем (сл. 3), што је била честа пракса пројектовања угаоних грађевина у овом периоду.¹⁷ Носећи конструктивни елементи рађени су од армираног бетона, који долазе до изражаја унутар некадашње ресторанске сале.¹⁸ Зону приземља заузимају дућани, док су на спратовима

¹² А. Кадијевић, С. Марковић, *н. д.*, 43.

¹³ На оригиналним архитектонским плановима се такође налазио потпис архитекте Мише Манојловића (А. Кадијевић, С. Марковић, *н. д.*, 45–46). Техничка документација палате више не постоји у Историјском архиву Лесковца.

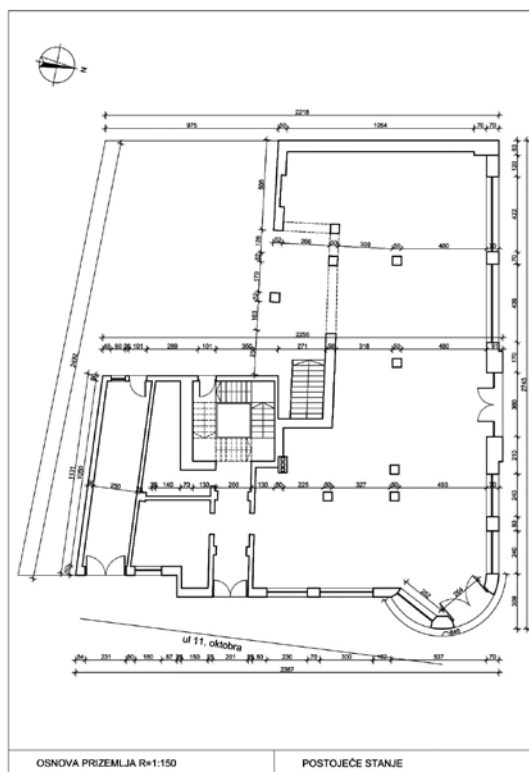
¹⁴ Gordana Gordić, *Biografije*, Srpska arhitektura 1900–1970, Beograd 1972, 136; Divna Đurić Zamolo, „Jevreji – graditelji Beograda do 1941. godine”, *Zbornik Jewish Studies*, 6, Beograd 1992, 225–228; Милан Миловановић, „Неимари Врачара: српска авангарда Манојловић и Азриел”, *Врачарски гласник*, 23, Београд, 1998–1999, 34; Aleksandra Ilijevski, „The Lost Voices of Serbian Modernism: Miša Manojlović and Isak Azriel”, *Serbian studies: Journal of the North American Society for Serbian Studies*, 1–2, Indiana, 2013, 123–124; Aleksandra Ilijevski, „Architecture, Holocaust and Memory: The Page of Testimony for Miša Manojlović, Architect”, *International Conference Creating Memories in Early Modern and Modern Art and Literature*, abstract of papers, Belgrade, 2017, 32.

¹⁵ Зоран Маневић, *Лексикон неимара=Encyclopaedia architectonica*, Београд, 2008, 382.

¹⁶ Aleksandar Kadijević, „The creative Presence of Jews in Belgrade Architecture of the Twentieth Century”, *Serbian studies: Journal of the North American Society for Serbian Studies*, 1–2, Indiana, 2013, 150–151

¹⁷ Radmila Šobot, „Beogradska kuća na uglu u periodu između dva rata 1918–1941. god.”, магистарски рад, Београд, 1991, 27–28.

¹⁸ Милорад Војиновић, „Архитектонско наслеђе Лесковца (1878. до 1940. год.)”,

Сл. 3. Основа приземља (фото: Завод за заштиту споменика културе Ниш, 2015.)

распоређени станови.¹⁹ Како би отплатио дуг од градитељског подухвата и додатно приходавао, Милан Поповић Тонкић је изнајмљивао дућане.²⁰ Ту су били заступништво грделичке фабрике „Штофара”, апотека Димитрија Јефтића, бифе „Жишић”, бакалница и кројачка радња.²¹

Из правца Улице 11. октобра 2, налази се главни улазни портал.²² Наглашен је едикулом са два стуба на постаментима, која носе развијену ентаблатуру употпуњену низом конзолица (сл. 4). Двокрилна врата су прекривена решетком од кованог гвожђа fine занатске обраде у виду концентричних кругова. Према класификацији улазних портала стамбених зграда овакво решење припада отвореном типу, примењиваном још од друге половине 19. века.²³

Уз гвоздену решетку су постављене велике стаклене површине, које поседују двоструку улогу: пружају адекватно осветљење и могућност пролазницима да виде богато декорисан улазни хол. Идентичан мотив концентричних кругова је поновљен на вратима гараже и дворишној капији.

Зграда је имала два лифта – путнички у степенишној вертикали и теретни у дворишту, намењена лакшој комуникацији између етажа. Степенишну вертикалу прати степенишна ограда декорисана једноставним, правим линијама од кованог гвожђа (сл. 5). Ограде тераса и теретног лифта су такође

Лесковачки зборник, 25, Лесковац, 1985, 325

¹⁹ Унутрашњи распоред је анализиран теренским истраживањем и фото–документацијом реконструкције која је аутору рада уступљена љубазношћу Иване Цветковић и Николе Миловановића из Завода за заштиту споменика културе Ниш.

²⁰ Др С. Димитријевић, *н. д.*, 195–196.

²¹ Д. Стојковић, *н. д.*, 210.

²² Данас проширен и претворен у додатни излог продавнице.

²³ Владана Путник Прица, „Улазни портали и холови стамбених зграда у Београду (1918–1941)”, *Наслеђе*, 16, Београд, 2015, 44–45

Сл. 4. Главни портал из правца Улице 11. октобра 2 (фото: Завод за заштиту споменика културе Ниш, 2015.)

Сл. 5. Ступенишна ограда од кованог гвожђа (фото: Завод за заштиту споменика културе Ниш, 2015.)

уметнички третиране, коришћењем стилизованих геометријских мотива од кованог гвожђа. Подови ходника, тераса и балкона су обложени на више различитих начина. Беле, окер, црвене и црне плочице димензија 3 цм х 3 цм имитирају мозаик, док црне и беле образују шаховско поље, комплексну таласасту, полигоналну или ромбоидну шару (сл. 6).²⁴ На подовима кухиња су

Сл. 6. Декоративна шара плочица на поду ступенишне вертикале (фото: Завод за заштиту споменика културе Ниш, 2015.)

директно аплициране црне и беле плочице које формирају мотив шаховског поља. Столарија (оквири прозора, тераса и врата) су израђени од квалитетне дрвене грађе премазане белом бојом. Обрада унутрашњости палате Поповић Тонкић је била изузетно савремена за тадашње услове, поготово ако се узме у обзир податак да су 1937. године у Београду такође

постојале зграде са лифтовима и скупоченим занатским материјалима.²⁵

Налик сличним објектима који су подизани широм Србије током четврте деценије прошлог века, први спрат је имао функцију отменог

²⁴ Завод за заштиту споменика културе Ниш, Регистар СК 267.

²⁵ Богдан Несторовић, „Еволуција београдског стана”, *Годишњак музеја града Београда*, 2, Београд, 1955, 264.

Сл. 7. Дворишна фасада (фото: Завод за заштиту споменика културе Ниш, 2015.) спрата (*piano nobile*) где је живео Милан Поповић Тонкић.²⁶ Поред главног улаза у стан, постоји улаз мањих димензија намењен послужу, повезан са кухињом. Судећи по димензијама просторије са којом се посетилац сусретне одмах при уласку, реч је о предсобљу које води у остале делове стана. Осветљено је природним путем, преко терасе са дворишне стране зграде (сл. 7). Унутрашњи распоред следи концепцију београдског стана, што значи постојање средишње просторије – хола или трпезарије, око које су распоређени салон, једна или више спаваћих соба (ка улици), као и издвојени економски део (ка дворишту) са засебним улазом за послугу. Иако је типизирани начин изградње стамбеног простора био присутан у другим градовима Србије, квантитативно највише примера је изведено у Београду, па су тако добили име.²⁷

Раздвајање главне и помоћне зоне било је условљено грађевинском регулативом и начином живота високе грађанске класе између два светска рата. Пошто визуелну окосницу палате представља угаони сегмент, искоришћен је за пројектовање највеће просторије – пространог салона, намењеног пословном животу власника, састанцима, окупљању гостију, одржавању свечаности и обележавању значајних догађаја. Аутор је применио тзв. стан на углу зграде особен за велике квадратуре стамбеног простора.²⁸

²⁶ Владана Путник, „Прилог проучавању развојних токова међуратне стамбене архитектуре Београда”, *Наслеђе*, 13, Београд, 2012, 154.

²⁷ Владимир Дуловић, Милан Миловановић, *Архитектура за комшије*, Београд, 2017, 6.

²⁸ Ђорђе Алфиревић, Сања Симоновић Алфиревић, „Салонски стан између два светска рата у Србији: преиспитивање оправданости коришћења термина”, *Архитектура и урбанизам*, 44, Београд, 2017, 10–11.

Код угловница су салон или трпезарија позиционирани управо на углу због ексклузивности погледа и адекватне позиције у просторној организацији.²⁹ Архитекта Манојловић је идентичан образац поновио на другом и трећем спрату, где су живели синови Милана Поповића Тонкића – Бора и Војкан.³⁰

Богато обрађена перфорирана зона фасадног платна од вештачког камена простира се изнад ниског приземља изведеног у стилу умерене академске камене рустике. Грађевина је подељена на три плитка ризалита, тако да главни мотив представља заобљени, цилиндрични угаони тракт разуђеног подужног волумена развијеног по вертикали (сл. 8). Он је додатно истакнут монументалним композитним стубовима паладијанске естетике, који се простиру дуж три спрата. У подножју стубова се налазе масивни постаменти, повезани балустрадом континуалног балкона првог спрата угаоног дела. Бочни ризалити су декорисани истоветним композитним пиластрима и кубичним балконима са оградама изведеним у виду балустраде. Сведени израз визуелног идентитета грађевине динамизован је низом двокрилних прозора, који уједно исказују вертикални и хоризонтални ритам.

Упечатљивом утиску су допринели удвојени прозори између угаоног дела и десног ризалита према Булевару ослобођења, уоквирени снажним профилима (сл. 9). Завршна зона елевације је заокружена истуреним поткровним венцем, са пластично развијеним конзоластим жљебовима.³¹ Иако је Манојловић био протагониста савремених модернистичких

Сл. 8. Угаони сегмент главног pročеља (фото: Ј. Гачић Иванов, 2024.)

Сл. 9. Тракт главног pročеља из правца Булевару Ослобођења 12 (фото: Ј. Гачић Иванов, 2024.)

²⁹ Владана Путник Прица, „У лепом стану срећа станује: београдски ентеријери као вид јавних простора у међуратном периоду”, *Наслеђе*, 18, Београд, 2017, 80.

³⁰ Д. Стојковић, *н. д.*, 210.

³¹ А. Кадијевић, С. Марковић, *н. д.*, 45.

тенденција, стилски рафинман палате Поповић Тонкић се знатно разликује од његових дотадашњих остварења.³² Фасаду је обликовао применом постулата академизма, који је у различитим стилским симбиозама био заступљен све до почетка Другог светског рата.³³ Наиме, успон модерног архитектонског покрета изражен у годинама након Првог светског рата, није поколебао већину архитеката. Школовани и стручно усавршавани у европским центрима еклектичне архитектуре, реинтерпретирали су елементе академизма немачког, француског, италијанског или мађарског порекла.³⁴

Архитектура раскошних историјских стилова највише је погодовала наручиоцима, који су желели да надокнаде цивилизацијске недостатке адекватним стилским склопом. Приватни наручиоци изван Београда настојали су да прате градитељску моду уникатности прочеља, због чега су инклинирали еминентним пројектантским бироима.³⁵ У Лесковцу је прихватање европских културних тековина започело још од првих деценија 19. века, ангажовањем градитеља који су пратили оновремену архитектонску продукцију.³⁶ Пошто су лесковачки сопственици били носиоци привредног развоја, кроз архитектуру и истакнуте просторно-визуелне ефекте истицали су свој положај у односу на шире слојеве становништва.³⁷ Зато су њихове једнопородичне куће и вишеспратнице често биле пројектоване у стилу академизма и еклектичних реминисценција.³⁸ Миша Манојловић је палати Поповић Тонкић подарио иновативне карактеристике применом нових материјала (армирано-бетонска конструкција, ковано гвожђе, вештачки камен и стакло) поштујући оквире монументалног академизма. Монументалност је изразио снажним стубовима и пиластрима од првог до последњег спрата; рустично обрађеним приземљем које служи као сокл; прозорима великих димензија и декоративним балустрадама балкона.³⁹

Приметно је одступање од строгих академских правила компоновања у односима пропорција, избору мотива, обради детаља и контрастирању

³² А. Илијевски, *н. д.*, 131.

³³ Владана Путник Прица, *Стамбена архитектура Београда 1918–1941*, Београд, 2021, 68.

³⁴ Александар Кадијевић, *Естетика архитектуре академизма (XIX–XX век)*, Београд, 2005, 346–349.

³⁵ Александар Кадијевић, „Градитељ и наручилац у новијој српској архитектури: нерасветљене споне”, *Зборник Матице српске за ликовне уметности*, 51, Нови Сад, 2023, 175.

³⁶ Донка Петковић, *Лесковац: биографија града*, Лесковац, 2014, 63.

³⁷ М. Војиновић, *н. д.*, 326

³⁸ А. Кадијевић, *Естетика архитектуре академизма (XIX–XX век)*, 346.

³⁹ Богдан Несторовић, „Постакадемизам у архитектури Београда (1919–1941)”, *Годишњак града Београда*, 20, Београд, 1973, 341–342.

вертикала и хоризонтала. Тежња за модернизовањем стила, и истраживањем нових ефеката може се објаснити годином настанка палате, пошто припада позном раздобљу српског академизма (1935–1941) карактеристичном по доминацији модерлизованог академског монументализма.⁴⁰ Залучену форму, препознатљив ауторски печат модернистичких угловница у Београду насталих у сарадњи са Исаком Азриелом (нпр. Дом за децу и Саветовалиште за мајке, зграда Анђела и Олге Мориц и др.) Манојловић је вешто прилагодио академској матрици палате Поповић Тонкић.⁴¹ Грађевина је оштећена у савезничком бомбардовању Лесковца 1944. године, приликом пада две бомбе које су разориле четири бетонске плоче и темељ.⁴² По накнадној реконструкцији и национализацији, постаје власништво хотелско-угоститељског предузећа „Балкан”.

Предузеће је извршило пренамену зграде у хотел *Дубочица* са становима на спратовима и кафаном у јединственом простору приземља. Одлука о проглашењу зграде хотела „Дубочица” у Лесковцу за културно добро – споменик културе (бр. 06-2/89-01) ступила је на снагу 9. фебруара 1989. године.⁴³ Од 5. фебруара 1991. године уписана је у регистар Завода за заштиту споменика културе Ниш, а од 23. априла исте године добија званични број СК 949 при Централном регистру Републичког завода за заштиту споменика културе.⁴⁴ Промена друштвеног уређења и процес транзиције довели су до приватизације комплетне имовине хотелско-угоститељског предузећа „Балкан”. Палата Поповић Тонкић је продата правном лицу, 30. марта 2015. године.⁴⁵ Нови власник је 29. јула исте године припремио пројекат неодложне санације крова и приземне етаже, ангажујући грађевинског инжењера Љубомира Тонића из „Инкопројект” инжењеринга. Заправо, пројекат је подразумевао извођење радова на санацији, реконструкцији и ревитализацији објекта из угоститељске у комбиновану посебну намену, уз неопходно поштовање затеченог стања и адекватног уклапања савремених садржаја у оригинални простор.⁴⁶ Према сугестијама Завода, спратови су предвиђени за хотелски смештај, а приземље за различите комерцијалне садржаје. Првобитна материјализација унутрашњости приземља и спратова је у потпуности измењена за потребе инвеститора и нове закупце локала, док је композиција уличног pročеља фасаде задржала првобитни изглед.

⁴⁰ А. Кадијевић, *н. д.*, 297.

⁴¹ А. Илијевски, *н. д.*, 131.

⁴² Д. Стојковић, *н. д.*, 211.

⁴³ *Службени гласник Јужноморавског региона*, бр. 2, 15. март 1989, 43.

⁴⁴ Републички Завод за заштиту споменика културе, Централни регистар, СК 919.

⁴⁵ Danilo Kocić, <https://novinardkocic.wordpress.com>

⁴⁶ Завод за заштиту споменика културе Ниш, Регистар, СК 267.

Закључак

Привредни, економски и социјални препород међуратног Лесковца био је пропраћен интензивном градитељском делатношћу. Новонастали урбани амбијент је опленила изградња приватних стамбених грађевина, чији су власници били респектабилни припадници грађанске класе. У историографији културне историје и архитектуре Лесковца, препознате су архитектонске вредности палате индустријалца Милана Поповића Тонкића. За њен настанак био је заслужан архитекта Миша Манојловић, демонстрирајући уметно владање уметничким изразом академизма. Пошто су историјски стилови били пожељни у круговима имућних наручиоца због адекватног приказивања друштвеног положаја, архитекта Манојловић је исказао академски стилски рафинман вођен захтевима сопственика. Строга правила стила је ублажио и обогатио личном реинтерпретацијом заснованом на експериментисању форме и имплементацији инвентивне ликовности фасаде. У складу са оновременом праксом пројектовања стамбене архитектуре, подједнаку пажњу је посветио унутрашњости грађевине, применивши квалитетну декоративну обраду и функционалну диспозицију београдског стана. Палата Поповић Тонкић представља драгоценост остварење у стваралаштву архитекте Мише Манојловића, нарочито услед еманципаторског доприноса стамбеној архитектури и уобличавања градског амбијента централне градске зоне Лесковца.

Необјављени извори:

Републички Завод за заштиту споменика културе, Централни регистар
Завод за заштиту споменика културе Ниш, Регистар
Заоставштина Бранислава Маринковића

Објављени извори:

Службени гласник Јужноморавског региона

Литература:

Алфировић Ђорђе, Симоновић Алфировић Сања „Салонски стан између два светска рата у Србији: преиспитивање оправданости коришћења термина”, *Архитектура и урбанизам*, 44, Београд, 2017, 7–13.

Војиновић Милорад, „Архитектонско наслеђе Лесковца (1878. до 1940. год.)”, *Лесковачки зборник*, XXV, Лесковац, 1985, 321–333.

Gordić Gordana, *Biografije*, Srpska arhitektura 1900-1970, Beograd 1972, 129–142.

Димитријевић Др Сергије, *Историја Лесковца и околине (1918-1923)*, Лесковац, 1983.

Димитријевић Сергије, *Почеци модернизације лесковачке привреде*, Лесковац, 2003.

Дуловић Владимир, Милан Миловановић, *Архитектура за комшије*, Београд, 2017.

Ђurić Zamolo Divna, „Jevreji – graditelji Beograda do 1941. godine”, *Zbornik Jewish Studies*, 6, Београд, 1992, 216–244.

Илијевски Александра, „The Lost Voices of Serbian Modernism: Miša Manojlović and Isak Azriel”, *Serbian studies: Journal of the North American Society for Serbian Studies*, 1–2, Indiana, 2013, 121–146.

Илијевски Александра, „Architecture, Holocaust and Memory: The Page of Testimony for Miša Manojlović, Architect”, *International Conference Creating Memories in Early Modern and Modern Art and Literature*, abstracts of papers, Belgrade, 2017, 32.

Кадидевић Александар, Марковић Срђан, *Градитељство Лесковца и околине између два светска рата*, Лесковац, 1996.

Кадидевић Александар, *Естетика архитектуре академизма (XIX–XX век)*, Београд, 2005.

Кадидевић Александар, „The Creative Presence of Jews in Belgrade Architectrure of the Twentieth Century”, *Serbian Studies: Journal of the North American Society for Serbian Studies*, 1–2, 2013, 147–164.

Кадидевић Александар, „Градитељ и наручилац у новијој српској архитектури: нерасветљене споне”, *Зборник Матице српске за ликовне уметности*, 51, Нови Сад, 2023, 171–193.

Маневић Зоран, *Лексикон неимара=Encyclopaedia architectonica*, Београд, 2008.

Миловановић Милан, „Неимари Врачара: српска авангарда Манојловић и Азриел”, *Врачарски гласник*, 23, Београд, 1998–1999, 34–35.

Несторовић Богдан, „Еволуција београдског стана”, *Годишњак музеја града Београда*, II, Београд, 1955, 247–270.

Несторовић Богдан, „Постакадемизам у архитектури Београда (1919–1941)”, *Годишњак града Београда*, XX, Београд, 1973,

Петковић Донка, *Лесковац: биографија града*, Лесковац, 2014.

Путник Владана, „Прилог проучавању развојних токова међуратне стамбене архитектуре Београда”, *Наслеђе*, 13, Београд, 2012, 153–166.

Путник Владана, „Улазни портали и холови стамбених зграда у Београду (1918–1941)”, *Наслеђе*, 16, Београд, 2015, 43–55.

Путник Прица Владана, „У лепом стану срећа станује: београдски ентеријери као вид јавних простора у међуратном периоду”, *Наслеђе*, 18, Београд, 2017, 79–88.

Путник Прица Владана, *Стамбена архитектура Београда 1918–1941*, Београд, 2021.

Стојковић др Живан, Кражић Ненад, *Лесковац: време прошло – време садашње*, Лесковац, 1989.

Стојковић Драгана, „Архитектура палате Милана Поповића Тонкића у Лесковцу”, *Лесковачки зборник*, XXXXIII, Лесковац, 2003, 205–216.

Трајковић Драгољуб, *Из нашег Манчестера*, Београд, 1953.

Трајковић Драгољуб, „О почецима лесковачке текстилне индустрије”, *Лесковачки зборник*, VII, Лесковац, 1967, 157–169.

Хаџи-Јованчић Перица, *Европеизација Српског Манчестера 1918–1941*, Београд, 2010.

Шимунец Звонимир, Наношевић Мира, Трајковић Верољуб, *Златно доба Лесковца 1918-1941*, Лесковац, 2015.

Šobot Radmila, „Beogradska kuća na uglu u periodu između dva rata 1918–1941. god.”, *magistarski rad*, Beograd, 1991.

Интернет извори:

<https://www.jugpress.com>

<https://www.novinardkocic.wordpress.com>

Summary

Jelena Gačić Ivanov

Architecture of the Popović Tonkić palace in Leskovac

The economic and social development of Leskovac was accompanied by intensive construction activity. The urban environment was enriched by the construction of private residential buildings, whose owners were distinguished members of the bourgeois class. The palace of industrialist Milan Popović Tonkić occupies a prominent place in the architectural heritage of Leskovac. It was built in 1937 as a monumental corner building for residential and commercial purposes. It was designed by architect Miša Manojlović, who had a private design office in Belgrade with his colleague Isak Azriel. His independent authorship is evidenced by a marble tile placed on the corner part, under the window of the former tavern. Since historical styles were preferred in the circles of clients due to the expression of social position, the author applied an academic style tempered by a personal reinterpretation of experimentation with form. Following the contemporary practice of designing residential architecture, he paid equal attention to the interior of the building, applying high-quality decorative treatment

and functional disposition of the Belgrade apartment. After more than a decade since the last historiographic contributions on the history and visual identity of the building, the main goal of this research is to contextualize the Popović Tonkić palace in Leskovac with phenomenological and stylistic aspects of interwar residential architecture.